

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**برنامه استراتژیک توانمندسازی مردم و جوامع
برای ارتقای سلامت و رفاه در
جمهوری اسلامی ایران
(۱۳۸۴ - ۱۳۸۸)**

وزارت رفاه و تأمین اجتماعی
معاونت سیاستگذاری و برنامه ریزی

تابستان ۱۳۸۴

واعظ مهدوی، محمدرضا، ۱۳۳۷-

برنامه استراتژیک توانمندسازی مردم و جوامع برای ارتقای سلامت و رفاه در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۸-۱۳۸۴) مولفان محمدرضا واعظ مهدوی، شهرام رفیعی فر، مسعود احمدزاد اصل. - تهران: تندیس، ۱۳۸۴.
۲۵۴ص: جدول نمودار.

SBN: 964-6711-63-4

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. ایران، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، برنامه آموزش و ارتقای سلامت مبتنی بر توانمندسازی مردم و جوامع. ۲. آموزش بهداشت -- ایران -- سیاست دولت. ۳. سیاست پزشکی -- ایران. ۴. سلامت پروری -- ایران. ۵. بهداشت -- ایران -- برنامه ریزی. الف. رفیعی فر، شهرام، ۱۳۴۶- ب. احمدزاد اصل، مسعود، ۱۳۵۶- ج. عنوان.

۶۱۳/۰۷۰۹۵۵

RA۴۴۰/۳/۱۹الف

۸۴-۲۶۴۹۲

کتابخانه ملی ایران

برنامه استراتژیک توانمندسازی مردم و جوامع برای ارتقای سلامت و رفاه در جمهوری اسلامی ایران

مولفان: دکتر محمدرضا واعظ مهدوی- دکتر شهرام رفیعی فر-

دکتر مسعود احمدزاد اصل و همکاران

ناشو: تندیس

چاپ و صحافی: دلارنگ

چاپ: اول پائیز ۱۳۸۴ تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۶۴-۶۷۱۱-۶۳-۴ قیمت: ۲۲۰۰۰ ریال

با تشکر از: مؤسسه پژوهشگران بدون مرز

به سفارش: معاونت سیاستگذاری و برنامه ریزی وزارت رفاه و

تأمین اجتماعی (تابستان ۱۳۸۴)

آدرس: خ انقلاب، خ ۱۲ فروردین، خ وحیدنظری غربی، پلاک ۱۹۹، ط ۵، واحد ۱۰

فهرست مطالب

مقدمه	۶
اهمیت موضوع	۱
تعریف مشارکت مردمی	۱
جریان مشارکت اجتماعی	۶
مشارکت و سلامت	۱۳
مشارکت و ارتقای سلامت	۱۶
مشارکت و ظرفیت جامعه	۲۳
مشارکت و سرمایه اجتماعی	۲۸
مشارکت و عدالت	۳۰
مشارکت ، قدرت و سیاست	۳۲
مشارکت و توانمندسازی	۳۳
سنجش تأثیر رویکرد های مشارکتی در ارتقای سلامت	۳۶
مشارکت و بخش سلامت	۳۸
مشارکت و اصلاحات در بخش سلامت	۴۲
مشارکت و شیوه زندگی سالم	۴۵

۶۸.....	مشارکت و مراقبت از سلامت خود.....
۸۱.....	فصل اول - رویکرد تدوین برنامه.....
۸۳.....	فصل دوم - دیدگاه‌ها و برنامه‌های سازمان‌های بین‌المللی و دیگر کشورها در ارتباط با آموزش و ارتقای سلامت، رفاه و توانمندسازی.....
۸۳.....	۱-۲) سازمان بهداشت جهانی (WHO):.....
۸۶.....	۲-۲) بانک جهانی (World Bank):.....
۸۷.....	۳-۲) دیدگاه‌ها و برنامه‌های سایر کشورها:.....
۹۰.....	۴-۲) دیدگاه‌های UNDP:.....
۹۲.....	فصل سوم - رویکرد و افق توسعه در چشم انداز ۲۰ ساله و برنامه چهارم توسعه از دیدگاه آموزش و ارتقای سلامت و رفاه و توانمندسازی.....
۹۲.....	۱-۳) فرازهایی از چشم انداز ۲۰ ساله توسعه کشور: (در حوزه برنامه استراتژیک).....
۹۴.....	۲-۳) فرازهایی از لایحه برنامه چهارم توسعه کشور: (در حوزه برنامه استراتژیک).....
۹۸.....	۳-۳) فرازهایی از راهبردهای برنامه چهارم توسعه: (در حوزه تعریف برنامه استراتژیک).....
۱۰۰.....	فصل چهارم - پیش نویس اول طرح جامع سیاست‌های پیشگیری کشور در حوزه رفاه و تأمین اجتماعی.....
۱۱۱.....	فصل پنجم - مفاهیم و مبانی.....
۱۱۱.....	۱-۵) مفاهیم عمومی:.....
۱۱۴.....	۲-۵) مفاهیم اختصاصی:.....

فصل ششم - موضوعات استراتژیک.....	۱۱۶
فصل هفتم - شناخت ذینفعان و عوامل محیطی.....	۱۱۹
۱-۷) شناخت ذینفعان:.....	۱۱۹
۲-۷) برخی از روندها و رویدادهای مهم محیطی:.....	۱۲۵
فصل هشتم - شناخت فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌ها.....	۱۲۷
فرصت‌ها:.....	۱۲۷
تهدیدها:.....	۱۲۸
قوت‌ها:.....	۱۲۹
ضعف‌ها:.....	۱۲۹
فصل نهم - رسالت و دورنما.....	۱۳۱
فصل دهم - جهت‌گیری‌های استراتژیک و اهداف.....	۱۳۲
جهت‌گیری‌های استراتژیک.....	۱۳۲
اهداف (مرتبط با جهت‌گیریهای استراتژیک).....	۱۳۴
سیاست‌ها (مرتبط با جهت‌گیریهای استراتژیک).....	۱۴۵
فصل یازدهم - تعریف کلی شاخص‌ها براساس جهت‌گیری‌های استراتژیک.....	۱۴۷
فصل دوازدهم - برنامه اجرایی.....	۱۵۷
۱-۱۲) تعریف پروژه‌ها:.....	۱۵۷

۱۸۹.....	۲-۱۲) نتایج حاصل از تحقق اهداف :
۲۰۱.....	۳-۱۲) زمانبندی تحقق برنامه:
۲۱۲.....	۴-۱۲) فرآیندهای کلی اجرای پروژه ها:
۲۱۵.....	فصل سیزدهم - روایی برنامه
۲۱۵.....	۱-۱۳) پوشش موضوعات استراتژیک:
۲۲۱.....	۲-۱۳) پوشش برنامه چهارم:
۲۲۵.....	۳-۱۳) پوشش برنامه مردم سالم ۲۰۱۰:
۲۳۳.....	فصل چهاردهم - جمع بندی
	ضمیمه ۱ - گزیده ای از رامبردها و سیاست های برنامه چهارم توسعه مرتبط با آموزش و
۲۳۴.....	ارتقای سلامت ، رفاه و توانمندسازی مردم و جوامع

ارتقای سلامت و رفاه (Health Promotion) فرآیند قادرسازی مردم برای افزایش توان کنترل آنها بر سلامت و رفاه خود و جامعه و نیز قادرسازی آنها برای بهبود وضعیت سلامتشان می‌باشد. به بیان ساده‌تر ارتقای سلامت و رفاه یعنی مردم بدانند چگونه سلامتشان را حفظ کنند، در جامعه‌ای زندگی کنند که به آنها اجازه سالم ماندن را بدهد و قدرت تصمیم‌گیری در مورد مسایل مربوط به سلامت و رفاه خود را داشته باشند. رویکرد جدید آموزش سلامت و رفاه برای دستیابی به هدف ارتقای سلامت و رفاه «توانمندسازی» است. توانمندسازی در مفهوم کلی آن، فرآیندی است که در آن افراد، گروه‌ها و جوامع از وضعیت موجود زندگی و شرایط حاکم بر آن آگاهی پیدا می‌کنند و برای تغییر شرایط موجود به سمت شرایط مطلوب اقدام آگاهانه و سازمان یافته انجام می‌دهند. از نظر WHO، توانمندسازی فرآیندی است که در آن افراد کنترل بیشتری بر تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌هایی که بر سلامتشان اثر می‌گذارد، خواهند داشت. در واقع، افراد و جوامع توانمند نقش بیشتر، فعالتر و آگاهانه‌تری در امور مربوط به سلامت و رفاه ایفا خواهند کرد. توانمندسازی جامعه بر اقدامات جمیع افراد، سازمان‌ها و نهادها به منظور رسیدن به جایگاهی که در آن افراد و جوامع نقش‌های مربوط به سلامت و رفاه را به صورت ذکر شده ایفا نمایند، دلالت دارد.

ارزشیابی برنامه‌های آموزش سلامت و رفاه در کشورهای مختلف نشان داده است که صرف تغییر در آگاهی منجر به بهبود سلامت و رفاه نمی‌شود و برای رسیدن به هدف ارتقای سلامت و رفاه باید «سواد بهداشتی» و باور خودکارایی مردم را در راستای

هدف توانمندسازی آنان افزایش داد. سواد بهداشتی معرف مهارت‌های شناختی و ارتباطی است که انگیزه و توانایی افراد را برای دسترسی، درک و کاربرد اطلاعات به طریقی که باعث حفظ و ارتقای وضعیت مطلوب سلامت و رفاه شود، تعیین می‌نماید. در واقع در مقوله توانمندسازی، سواد بهداشتی و خودکارایی به عنوان مؤلفه‌هایی بسیار مهم، ایفای نقش می‌کنند. توانمندسازی جامعه نیز حاصل افزایش سرمایه اجتماعی و ظرفیت جامعه می‌باشد.

با توجه به تعاریف ارائه شده در مورد توانمندسازی و مؤلفه‌های مرتبط با آن، امروزه دیدگاه ارتقای سلامت و رفاه از طریق توانمندسازی مردم و جوامع در راستای موضوعات مرتبط با سلامت و رفاه به عنوان یکی از جهت‌گیری‌های اصلی در برنامه‌ریزی‌های کلان سلامت و رفاه به‌خصوص در چشم‌انداز ۲۰ ساله برنامه‌چهارم توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور در نظر گرفته شده است. در مقوله توانمندسازی، برنامه‌های نهادهای ارائه دهنده خدمات رفاه و سلامت به نحوی جهت‌دهی می‌گردد که در نهایت منجر به ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز (انسانی، ساختاری و اطلاعاتی) برای کمک به مردم در جهت تبدیل شدن به افراد توانمند گردد.

با توجه به شرایط موجود در کشور از نظر برنامه‌های موجود و زیرساخت‌های موجود در بخش‌های ارائه دهنده خدمات سلامت و رفاه و آموزش سایر بخش‌های مرتبط همچنین با توجه به رویکردهای سیاست‌های کلان کشور در جهت توانمندسازی مردم و جوامع و تشکیل وزارت رفاه و تأمین اجتماعی در اجرای اصل ۲۹ و بندهای ۴ و ۵ اصل ۲۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و در جهت ایجاد انسجام کلان در سیاست‌های رفاهی به منظور توسعه عدالت اجتماعی و برای حمایت از همه افراد

کشور در برابر رویدادهای اجتماعی، اقتصادی، طبیعی و پیامدهای آن، بر آن شدیم تا برنامه‌ای راهبردی را برای توانمندسازی مردم و جوامع به منظور ارتقای سلامت و رفاه در جمهوری اسلامی ایران ارایه دهیم.

با توجه به رویکرد کلی دولت در چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور و برنامه چهارم توسعه از جهت کوچک سازی بدنه اجرایی و افزایش قابلیت‌های حکومتی، نظارتی و سیاست-گذاری، اجرای برنامه‌های توانمندسازی می‌تواند در این زمینه با ایجاد قابلیت‌های لازم در مردم و نهادهای اجتماعی برای تلاش در جهت تأمین، حفظ و ارتقای سلامت و رفاه و سپردن امور مربوط به ارتقای سلامت و رفاه به مردم، نقش عمده‌ای ایفا نماید. در این راستا نقش عمده دولت برای رسیدن به این وضعیت در این برنامه به صورت ایجاد زیرساخت‌های لازم و ایفای نقش نظارتی و هدایتی در نظر گرفته شده است و در طراحی این برنامه همچنین همسویی با دیدگاه‌های کلان برنامه چهارم توسعه در ارتباط با توانمندسازی اقشار مختلف مردم نیز لحاظ شده است.

تأکید عمده این برنامه بر جایگاه آگاه‌کننده، توسعه دهنده و سیاستگذار دولت در ارتباط با مقوله آموزش و ارتقای سلامت و رفاه می‌باشد و تلاش دارد تا با اجرای آن، به استفاده هر چه بیشتر و بهینه‌تر از انگیزه و توان بخش‌های غیر دولتی و خصوصی در این زمینه بیانجامد.

دیدگاه این برنامه در تدوین اجزای مختلف آن این بوده است که موضوع ارتقای سلامت و رفاه می‌تواند به عنوان یک رویکرد در سطح کلیه ساختارهای دولت در نظر گرفته شود و این موضوع مرتبط با توسعه کلان اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دیده شده است و با آماده سازی زیرساخت‌های لازم برای توانمندسازی مردم

و جوامع که در این برنامه لحاظ شده است، ارتباط این مقوله با نهادهای مختلف نمایان می‌گردد.

باید در نظر داشت که توانمندسازی مردم منجر به این امر خواهد شد که با تغییر نیازهای سلامت و رفاه مردم (با توجه به نقش فعال و آگاهانه آنها در ارتقای سلامت و رفاه و افزایش سواد بهداشتی و باور خودکارایی آنها) طیف جدیدی از نیازهای سلامت و رفاه در مردم شکل بگیرد و دولت به عنوان متولی تأمین سلامت و رفاه مردم باید در راستای تحقق آنها، زیرساخت‌های لازم را فراهم نماید. این تغییر نیازها در جهت توسعه خدمات سلامت و رفاه در بین مردم و بهبود کیفیت خدمات سلامت و رفاه ارایه شده به مردم انجام می‌گیرد.

علاوه بر موارد ذکر شده، در این برنامه سعی شده است به اهمیت آگاهی و حساسیت سایر بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور نسبت به اهمیت موضوع آموزش و ارتقای سلامت و رفاه تأکید گردد ولی به صورت کلی بر دو بخش سلامت و رفاه به عنوان بخش‌های دولتی پیش‌قدم در ارتقای سطح توانمندی مردم و جامعه و نیز افزایش قابلیت پاسخگویی این دو بخش متناسب با افزایش سطح توانمندی مردم و جامعه تمرکز شده است.

با اجرای این برنامه با توجه به نبود برنامه‌های مشابه در کشور (در گذشته) و مشخص نبودن وضعیت موجود از نظر سیستم‌ها و نظام‌های اجرایی برنامه‌های توانمندسازی و نبود زیرساخت‌های لازم و اینکه برنامه در این مرحله عمدتاً بر ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز در طول سال‌های اولیه اجرا تأکید دارد، انتظار داریم تا برنامه‌های توانمندسازی مردم و جوامع با تکیه بر محصولات منتج از این برنامه در جامعه به ثمر نشینند.

این برنامه بر گروه‌های مختلف مردم به عنوان ذینفعان اصلی برنامه تمرکز داشته و وضعیت گروه‌های در معرض آسیب و خطر بیشتر از قبیل زنان، جوانان ، کودکان ، سالمندان و افراد شاغل در محیط‌های کاری، بیماران، جانبازان و معلولین و غیره را با توجه ویژه‌ای مدنظر قرار داده است.

دکتر محمدرضا واعظ مهدوی

معاون سیاستگذاری و برنامه ریزی

وزارت رفاه و تأمین اجتماعی